

Verslag eerste sessie werkgroep Landbouw - 22 augustus 2023

Rondje voorstellen – daarbij verwachting van GEUS-traject uitspreken.

- De verwachtingen van de werkgroep waren divers: er waren grote zorgen om het proces en de toekomst van de landbouw, men wilde als boeren meepraten in plaats van dat er over hen gepraat werd, men wilde zichtbaar maken wat de landbouw al allemaal heeft gedaan, men wilde toekomst perspectief voor het eigen bedrijf helder hebben, men zag landbouw als sleutel en drijver voor toekomst van het gebied, men wilde samen invulling geven aan die toekomst en hier samen over in gesprek gaan, men wilde mee invulling geven aan leefbaarheid en toekomst van het gebied.
- Er werd geconstateerd dat van de 30 aanwezigen er 10 boeren waren en 20 ‘niet-boeren’. Er werd gesteld dat deze balans geen goede basis is om tot een perspectief voor boeren te komen. Benieuwd wat de ‘niet boeren inbrengen’.

Wat is de vraag?

Onno van Eijk, begeleider, licht toe wat er van ons verwacht wordt als werkgroep. Hij vertelt over de bouwstenen voor perspectieven van de landbouw in GEUS die we gaan opstellen. Vervolgens gaan we met elkaar kijken wat daarvoor nodig is. Hieronder een verslag van het gesprek wat daar op volgt:

- Vraag vooral veel, maar heb ook perspectieven in de achterzak die kunnen als er toch weinig middelen beschikbaar komen.
- Zorg voor een goede fundering/onderbouwing van wat mogelijk is. De vraag is hoe concreet we dit kunnen maken binnen dit korte tijdsbestek. Helemaal doorrekenen zal niet mogelijk zijn, dat is een mogelijke vervolgstap.
- Uitspraak van een agrariër: “ik zie alleen nog maar gebroken puin, helemaal geen bouwstenen”.
- Weten we eigenlijk wel waar we nu staan? We zouden de huidige situatie goed in beeld moeten brengen en dit zoveel mogelijk onderbouwd met feiten. Ook is het goed om te weten waar we vandaan komen. Zo waren er ooit 14 boeren in Staverden, nu slechts nog 3. Voor hoeveel is er nog toekomst?
- Onduidelijk blijft wat bedoeld wordt met bouwstenen. Onno van Eijk verduidelijkt: het zijn mogelijke ontwikkelrichtingen die boeren perspectief moeten geven, het is uitdrukkelijk nog geen plan.
- Boeren geven aan niet direct het achterste van hun tong te willen laten zien, omdat ze het al aan zien komen dat ze bij de integratiefase en de stappen die daarna komen nog water bij de wijn te zullen moeten doen. “Boeren zijn altijd degene die moeten meebewegen. Wij hebben grond en stikstof, andere sectoren hebben niks en hebben onze grond en stikstof nodig om hun ambities te halen”.
- Het is goed om te weten hoe we er voor staan in het gebied. Vervolgens moeten we weten waar we met elkaar naartoe willen (de stip op de horizon). En vervolgens is de vraag wat daarvoor nodig is? (bouwstenen)
- Het wantrouwen is onder enkele boeren groot: “heeft dit wel zin” en “je moet gewoon je gang gaan” zijn uitspraken die vallen. Er wordt uitgesproken dat het logisch is dat er weinig vertrouwen is, gezien alles wat er gebeurt is de laatste tijd. Toch wordt er gewezen op de kans die nu voor ligt om zelf aan het roer te staan en te bepalen wat er met het gebied zou moeten gebeuren.

- Daarnaast wordt aangegeven dat er veel boeren zijn in het gebied die welwillend zijn om te veranderen, als ze maar weten waar ze aan toe zijn, zowel op de lange als de korte termijn. Ze willen hier ook best over praten.
- Er wordt gesproken over het gebrek aan kaders (vanuit de overheid). Dat maakt dit proces extra lastig. Het is onduidelijk wat precies 'opgelost' moet worden en welke doelen bereikt moeten worden. Cijfermatige onderbouwing zou voor enkele wel bij kunnen dragen.
- Stikstof is nu het hete hangijzer, daarvoor wordt 'ijkmoment' 2018/19 gebruikt als 0-situatie, en in kaart brengen wat er sindsdien al is gebeurd. Waar staan we nu en wat moet er nog gebeuren om de doelen te bereiken?
- Dit plan voor GEUS zouden we zelf moeten bedenken, want zo doen we dat op de enclave.
- Bedenk een plan waar je de andere perspectieven ook iets te bieden hebt: zo doen er nu al veel boeren aan agrarisch natuurbeheer. Boeren zijn de beheerders van dit mooie landschap en doen dat nu grotendeels vrijwillig en gratis.
- Iemand suggereert om het gebied in te delen in zones, zoals waardevolle agrarische gebieden en deze ook als zodanig beschermen, andere zones zouden juist aangewezen kunnen worden als natuur inclusief boeren.
- Er zijn best een aantal boeren die willen stoppen. Er komt dan ruimte vrij voor andere bedrijven. Die 'schuifpuzzel' biedt een kans voor GEUS om agrariërs die door willen te faciliteren.
- Als het om waterkwaliteit gaat is het ook goed om beter te monitoren (meten is weten). De riool overstort uit de kernen wordt als voorbeeld genoemd. Kunnen we hier met elkaar geen slimme oplossingen bedenken: regel grond waar een 'natuurlijke infiltratie-oplossing' kan komen of tijdelijke berging zodat het water in de beek hier niet meer mee belast wordt. Dit is een mooie dienst. Boeren kunnen hier best een rol bij spelen. Een agrariër geeft aan genoeg ideeën te hebben om meer water vast te houden en wil daar best over verder praten en aan werken.
- Daarnaast zorgen de boeren voor een aantrekkelijk agrarisch recreatielandschap, hier mag best wat tegenover staan.
- De druk op de beschikbare ruimte is groot. Het belang om grond voor de landbouw vrij te houden is belangrijk voor een toekomstbestendige landbouw. Niet nog meer grond naar natuur is de gedachte.

Hoe pakken we dit aan?

Onno van Eijk geeft aan dat er als hij dit zo hoort er al veel mooie 'bouwstenen' worden gedeeld. Hij vraagt de werkgroep hoe zij het proces zien. Welke stappen moeten we als werkgroep met elkaar doorlopen om tot kansrijke perspectieven te komen voor de landbouw in GEUS? En wat is voor de deelnemers nodig om vertrouwen te hebben dat dit ook echt wat kan opleveren, dat er vervolgens echt wat mee gebeurt.

Hieronder een verslag van het gesprek wat daar op volgt:

- De stap van de inventarisatie wordt als een hele belangrijke gezien. De landbouw heeft namelijk veel te bieden: onder andere grond en stikstof.
- Daarnaast moeten we met elkaar in beeld brengen wat de verwachte ontwikkelingen zijn voor de komende 10-15 jaar? Hoeveel boeren overwegen te stoppen? Wat zijn nog andere trends die we met elkaar zien?
- De volgende bijeenkomst zouden we dit met elkaar in beeld hebben moeten gebracht. Veel van deze informatie is beschikbaar bij overheden. Bundel dit en breng het inzichtelijk en begrijpelijk in beeld.
- Er zijn ook enkele negatief gestemde boeren. "het wordt arme troef, er is namelijk steeds minder mogelijk": we zullen naar minder vee moeten.
- Daarnaast wordt geconstateerd dat de oplossing voor dit probleem niet in GEUS ligt. Zo is bijvoorbeeld de prijs van voedsel te laag. Deze boodschap uitdragen is echter wel goed. Een eerlijke prijs voor je product is toch niet meer dan normaal?
- Veel boeren weten individueel van zichzelf best wel waar ze naartoe willen. Veel boeren hebben dit ook al kenbaar gemaakt aan overheden, voor andere worden de komende maanden nog keukentafelgesprekken gevoerd met het bureau Stimuland. Het is goed om die individuele perspectieven van boeren in het gebied op te halen en te bundelen én om tegelijkertijd met elkaar te bepalen wat we willen en samen de stip op de horizon voor het gebied te bepalen.
- Een agrariër noemt wel dat hij van de overheid meer verwacht: "de overheid moet voor de boer zorgen, de boer zorgt namelijk voor een primaire levensbehoefte: voedsel en dit moet beschermd worden".
- "Natuurbeschermingswetvergunning" wordt genoemd als belangrijk onderwerp, hierdoor is het nu lastig om het systeem te laten draaien, van koop en verkoop van gronden, dit is nu haast niet mogelijk, als je dit aanpakt heb je gelijk een gebiedsontwikkeling te pakken

Wie doet er mee?

Onno van Eijk vraagt wie – nu dit alles gehoord te hebben – deel wil nemen aan de werkgroep. De verwachting is dat we meer dan twee werksessies nodig hebben om tot een goed resultaat te komen. Diegenen die niet in de werkgroep willen of kunnen meedoen, kunnen als 'klankbordgroep' de uiteindelijke bouwstenen reageren.

- Een boer geeft aan dat de druk hoog opgevoerd wordt en er veel gevraagd wordt van agrariërs in dit proces.
- Een boerin geeft aan dat, als de overheden kunnen zorgen voor goede en juiste basisinformatie, het niet ingewikkeld hoeft te zijn om met elkaar te bepalen welk perspectief men ziet voor landbouw in GEUS. "Het perspectief past best op 1 A4-tje".

- Uit het gesprek komt voorlopig de volgende basis voor aanpak naar voren:
  - Een boerenwerkgroep geeft aan welke cijfermatige informatie zij nodig heeft over huidige situatie, de situatie peildatum 2018, en de verwachte trend/ontwikkelingen in bedrijven in het gebied.
  - Gemeenten leveren die informatie die zij daarover beschikbaar hebben, aan de groep.
  - Groep bepaalt met welke opgaves in stikstof, water, grond e.a. zij rekening houden, waar nodig wordt extra input van experts van gemeente, LTO en waterschap gevraagd.
  - De groep bepaalt aan de hand van de cijfers hoeveel van de opgaves al is gehaald, hoeveel extra gehaald wordt met de autonome ontwikkeling van bedrijven en wat daarnaast nog als restopgave blijft liggen.
  - De groep beschrijft met welke maatregelen op bedrijfsniveau zij de restopgaven kunnen halen en wat daarvoor nodig is van overheden, keten, grond beherende organisatie en overige.
  - Dit beeld wordt getoetst met een bredere groep van boeren uit het gebied, voordat het als bouwsteen in het integratieproces wordt ingebracht.
- Uiteindelijk is er een groep van 10-12 agrariërs die zich melden voor deze werkgroep. Samen met Onno van Eijk, Patrick Hulshof en Jeroen Matthijssen (trekkers van de werkgroep) maken zij een app-groep aan en maken via die weg concrete vervolgspraken.
- De overige aanwezigen geven aan dat zij betrokken willen blijven als klankbord om de uitkomsten van de werkgroep te bespreken en te toetsen.
- Geen van de aanwezigen geeft aan verder niet bij het proces betrokken te willen zijn.